

תופעת הדה-לגיטימציה של ישראל – מגמות ומהלכי נגד

פנינה שרביט ברוך וקובי מיכאל

הערכת המצב הישראלית גרסה כי לנוכח האתגרים האזוריים וההבנה מצד המערכת הבינלאומית שישראל נמצאת בלבה של סביבה גועשת, כאשר אתגר הקיצוניות ובעיקר זו מהזן הסלפי-ג'האדי מהווה עניין לעולם כולו – ישראל תזכה לעדנה במעמדה הבינלאומי. זאת, בשל ההערכה כי היא הדמוקרטיה היחידה המתפקדת במזרח התיכון, ואשר ניצבת בחזית מול האסלאם הרדיקלי והטרור. משום כך, ישראל מופתעת מכך שתופעת הדה-לגיטימציה כלפיה בזירה הבינלאומית גוברת ומתרחבת, והשפעותיה מחלחלות למגוון רחב של קהלים, מעצבי דעה וחוגים אינטלקטואליים. התחזקותה של תופעה זו, המתאפיינת בעוינות בסיסית ועמוקה למדינת ישראל, עלולה להגביר את מגמת השחיקה המסתמנת במעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית, ולהשליך על חופש הפעולה המדיני והצבאי שלה, ואולי אף על מצבה הכלכלי. לפיכך, לנושא זה זיקה ישירה לביטחון הלאומי של המדינה, והוא מחייב התייחסות וגיבוש מענה ברמה מערכתית.

תופעת הדה-לגיטימציה נשענת על תשתית רעיונית ועל מבנה רשתי של קבוצות ופעילים, הפזורים ברחבי העולם. היא מתאפיינת בביקורת קיצונית נגד מדיניות ישראל, לצד אקטיביזם פוליטי, תרבותי וכלכלי. תנועת BDS – Boycott, Divestment and Sanctions מצליחה להפיץ רעיון רב-ממדי (אקדמי, ציבורי, כלכלי, משפטי, תרבותי, דיפלומטי ותקשורתי) למרחבים הפוליטיים והציבוריים בעולם המערבי.

תנועת BDS על תומכיה משלבת גורמים שונים, בעלי מטרות שונות ורמות שונות של התנגדות למדינת ישראל. חלקם מבקשים להביא לביטול קיומה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, אחרים מבקשים לסייע למאבק המזוין נגד ישראל על ידי הגבלת אפשרותה להשתמש בכוח להגנה עצמית, וחלק מבקשים ליצור

לחץ בינלאומי על מנת לאלץ את ישראל לקבל תכתיבים לגבי אופן יישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני. המטרות הקיצוניות יותר אינן אלו המוצגות כלפי חוץ, אלא נעשה שימוש במסרים המוצגים בביקורת לגיטימית על מדיניותה של ממשלת ישראל, ואשר מתמקדים בעיקר במאמץ להביא להפסקת הכיבוש הישראלי ולהבטיח את זכויות האדם והשוויון בישראל ובשטחי הרשות הפלסטינית.

התופעה נעשית מאתגרת ומסוכנת יותר לישראל כתוצאה מקיומה והתפתחותה של תשתית אינטלקטואלית, המזינה את הרעיונות המחוללים את התופעה ומעצימה אותם. רעיונות אלה מגובים בניסוחים משפטיים המיועדים להציג את ישראל כמפרת חוק סדרתית, שאינה מכבדת את הערכים היסודיים של המערכת הבינלאומית, ואשר עצם הרעיון בבסיס קיומה הוא בעייתי מבחינה משפטית. מתגבשות שפה, המשגה ותודעה אנטי-ישראלית שלפיהן ישראל היא מדינה כוחנית, קולוניאליסטית, מפרת חוק וגזענית, וכי היא הגורמת והאשמה הבלעדית במצוקת העם הפלסטיני. לגרסתם של גורמים אלה, הסכסוך הישראלי-פלסטיני מזין את הגורמים הקיצוניים בעולם המוסלמי ואף גורם לעליית האסלאם הרדיקלי, בין היתר בדמות 'המדינה האסלאמית'. מסרים אלה מחלחלים למעגל רחב של גורמים ליברליים, ובכללם האינטלקטואלים בני הדור הצעיר. גורמים אלה יהוו בעתיד את עמוד השדרה של הפוליטיקה, הממשל, התרבות והעסקים של המערב.

מה שמייחד את הדיון המתנהל בחזית הדה-לגיטימציה – לעומת זה המתקיים ביחס לסכסוכים בינלאומיים אחרים ברחבי העולם, מעבר להיקף העיסוק בו במדיה ובדעת הקהל – הוא העובדה שהוא אינו מתמצה בהפעלת לחץ על ישראל לשנות את מדיניותה, צעד לגיטימי כשלעצמו, אלא הוא כרוך בדמוניזציה של ישראל, ובמאמץ לערער את הלגיטימציה לעצם זכות קיומה כמדינת הלאום של העם היהודי.

בהקשר זה, נדרש להקפיד ולהבחין בין אלה העוסקים בדה-לגיטימציה של ישראל לבין מי שמותח ביקורת לגיטימית על ישראל. ביקורת על ישראל, כמו על כל מדינה אחרת, היא חלק מקובל מההתנהלות בזירה הבינלאומית, אשר ההתמודדות עימה צריכה להיעשות בדרכים הדיפלומטיות והאחרות המקובלות. התייחסות לכל המבקרים וסוגי הביקורת כאל מקשה אחת היא טעות חמורה, מכיוון שהיא מחזקת את אלה העוסקים בדה-לגיטימציה עקב החיבור ביניהם לבין מבקרים מן השורה, וכן היא מקצינה את המבקרים "הלגיטימיים" ודוחקת אותם, שלא בצדק, לקבוצת הדה-לגיטימטורים.

התפשטותה של התופעה בקרב קהל רחב והשפעתה על מקבלי ההחלטות בדרג הפוליטי במדינות השונות נובעות, במידה רבה, מכך שהם תופסים את מדיניות ממשלת ישראל כמתנגדת לקידום פתרון של שתי מדינות שיסיים את הכיבוש, וכמי שאינה

מכבדת את זכויות האדם של האנשים הנתונים לשליטתה. חלק גדול מהביקורת אף נקשר לאופן שבו הם תופסים את השימוש של ישראל בכוח, ולאזרחים הרבים הנפגעים עקב פעולותיה הצבאיות. בהתאם, נדרש כי בעת אימוץ מדיניות, וכן בעת השמעת התבטאויות על ידי גורמים רשמיים ובכירים, יובאו בחשבון גם ההשלכות האפשריות במישור זה, תוך בחינת הנזק והתועלת ושיקלתם זה מול זה. התחשבות בהשלכות של פעולות ואמירות על דעת הקהל העולמית אינה בהכרח כניעה לתכתיבים חיצוניים, כפי שהנושא מוצג לא פעם, אלא בחינת שיקולים אסטרטגיים חשובים שראוי להתחשב בהם, כפי שמצופה להתחשב בכל שיקול אסטרטגי אחר. במקביל, יש להמשיך לחתור להצגתה ולהבהרתה של מורכבות הסכסוך, הן בהיבט המדיני – הקושי להגיע לפתרון מוסכם, והן בהיבט הצבאי – הצורך להתמודד עם אויב הפועל מקרב אוכלוסייה אזרחית, ובחסותה.

עם זאת, ראוי לציין כי התפיסה השלילית של ישראל בדעת הקהל העולמית אינה נובעת רק מאופן ההתנהלות הישראלית בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, והביקורת חורגת מהתנגדות למדיניות מסוימת של ממשלה נתונה. אחת הטענות המושמעות מן הצד הישראלי היא שתופעת הדה-לגיטימציה של ישראל היא ביטוי מודרני של אנטישמיות. בלי להיכנס לעומקה של הטענה ולגישות השונות לגבי מידת נכונותה, ברמה התועלתנית, מסרים המדגישים אופי אנטישמי של הביקורת הם חרב פיפיות, מכרסמים בהתייחסות רצינית לטענות הנגדיות המושמעות וגורמים חוסר נכונות להקשיב לעמדה הישראלית. הדבר נכון במיוחד כשהאנטישמיות מיוחסת גם לציבור שאינו חלק מהגרעין הקשה המוביל את המערכה, ואינו מזדהה עם יעדיה המהותיים. ישראל וידידיה צריכים להצביע על מאפייניה של תנועת BDS: התנהלותה הכוחנית, המיועדת להפחיד ולהשתיק את מי שמבקש להביע תמיכה בישראל; רכיבים של אפליה על רקע גזע, דת ולאום במשנתה של התנועה; הפגיעה שהיא מבטאת בחופש הביטוי, בחופש האקדמי ובפלורליזם. הצבעה על מאפיינים אלה של התנועה עשויה לאפשר רתימתם של גורמים נוספים שאינם בהכרח תומכי ישראל, אך הם מתנגדים לעצם האפליה ולפגיעה בערכים אלה. נחוץ להבהיר כי התנועה אינה תורמת ליישוב הסכסוך אלא להפך, היא מהווה כלי המזין ומרחיב את הסכסוך. תמיכה בדה-לגיטימציה של ישראל מחלישה את הגורמים המתונים בשני הצדדים ומחזקת את הקיצוניים שבהם, תוך שלילה והחלשה של התמריצים למשא ומתן להשגת פתרון מדיני. ראוי לציין שטיעון זה משכנע יותר כאשר ישראל עצמה אינה נתפסת כמי שנוקטת מדיניות המסכלת אפשרות לפתרון כזה.

בגיבוש האסטרטגיה הכוללת, מומלץ להתייחס לארבע קטגוריות עיקריות של מענה: תגובתי – מענה לאירועים ולמיזמים של דה-לגיטימציה בפעולה, כאלה שלא ניתן היה לסכל או לשבש מבעוד מועד. מניעתי – סיכול ושיבוש מבעוד מועד של התארגנויות דה-לגיטימציה, פעולה נגד מחוללי התופעה, מימונם, הפצת המסרים שלהם וכן הלאה. יש לערער את אמינותם של חברי "הגרעין הקשה", לחשוף את האג'נדה הקיצונית שלהם ולסכל מראש מהלכים מתוכננים שלהם. לשם כך יש להשקיע ביכולות מודיעיניות מתאימות, ולשכלל את שיתוף הפעולה עם ארגונים, בקמפוסים ובמקומות אחרים, למטרות אלה. מענה תשתיתי – פעולה יזומה להשפעה מראש על התודעה של הקהלים השונים, כדי לחסום את השפעת הדה-לגיטימציה. בהקשר זה יש חשיבות ליצירת קשרים אישיים, וכן לאירוח משלחות בישראל לשם הצגת מורכבותו של המצב באופן בלתי-אמצעי. בנוסף, נדרשת פעולה הנותנת משקל נגד אקדמי לחומר הרב הנכתב והנלמד נגד ישראל – כולל באמצעות פרסום מחקרים, השפעה על רשימות הקריאה בקורסים, יצירת קורסים ותוכניות מחקר, תמיכה בחוקרים ובמרצים פרו-ישראלים וכן הלאה. מענה קונסטרוקטיבי – חשיפת קהלי היעד השונים לתרומה הישראלית לאוכלוסיית המזרח התיכון והעולם, כאנטי-תזה לדימוי האפרטהייד, הגזענות, הקולוניאליזם וכל השאר. לדוגמה, הקמת רשת פעולה של ארגונים ויזמים ישראלים הפועלים בעולם למען האנושות, סיוע לאוכלוסיות חלשות בטכנולוגיה של מים ומזון ובהיבטים הומניטריים. בהקשר זה יש חשיבות להשתלבות בפעילות של גופים בינלאומיים ומקומיים של החברה האזרחית בתחומים של זכויות האדם, הגנה על עובדים, הגנה על הסביבה וכדומה. גופים אלה נמנים בדרך כלל עם המבקרים החריפים של ישראל. על מנת להיות אפקטיביים חשוב לנהל שיח גם עם גורמים ביקורתיים, כל עוד הביקורת לגיטימית במהותה ובאופן ניסוחה, כדי לבדל בין אלה לבין מפצי הדה-לגיטימציה.

בנוסף לגורמים הממשלתיים והמוסדיים, נדרש לגייס את גורמי החברה האזרחית – שחקנים וארגונים יהודים ושאינם יהודים, בישראל ומחוץ לה, שיערערו ויפריכו את הטענות של גורמי הדה-לגיטימציה, ימתגו באופן חיובי את דימויה של ישראל ויבססו את מעמדה הבינלאומי, תוך מיצוי היתרונות היחסיים של כל שחקן וארגון.

ישראל ניצבת בפני אתגרים קשים בכל החזיתות. תופעת הדה-לגיטימציה וה-BDS אינה גזירה משמיים. אם ישראל תפעל באופן מושכל, תוך השקעת המאמצים והמשאבים הנדרשים, ניתן יהיה לצמצם את נוכחות התופעה ואת השלכותיה השליליות, ולהביא לדעיכתה.